

СТРУКТУРА ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ

М.Ю. Онопрієнко,

студентка 4 курсу юридичного факультету

Необхідно розрізняти поняття «особа» та особистість, підкреслюючи, що особистість – це сукупність соціальних якостей особи, а особа – це образ – «обличчя» людини, яким вона постає в суспільних відносинах.

У реальному житті, зокрема у практичній діяльності, злочинець постає не як особистість, а як особа з усіма її характеристиками, проявами, індивідуальними властивостями і вадами. Звідси – потреба розумітися у феномені особа злочинця. Розкриття змісту ознак конкретної особи значною мірою досягається через знання структури особи загалом, визначення індивідуальних характеристик її структурних елементів. Термін «структура» у науці, зокрема у філософії, яка визначає методологічні засади наукового дослідження, означає «будова», що може бути розчленована на складові для полегшення отримання уявлення про них і загалом про об'єкт, явище, предмет, які підлягають вивченню [4, с. 253-254].

У вітчизняній кримінології питання про структуру особи злочинця почало розглядатися з середини 60-х років ХХ ст. (Б.В. Волженкін, Ю.Д. Блувштейн, Н.С. Лейкіна, О.Б. Сахаров та ін.). Запропоновано багато варіантів розуміння структури особи злочинця та визначення її складових. Одні пропонували структурувати особу за психологічною структурою (К.К. Платонов), але доповнити останню її особливою соціальною якістю – суспільною небезпечністю (С.П. Дагель). Інші, вбачаючи особу суб'єктом суспільних відносин, пропонували будувати її структуру за соціологічною схемою. Пропонували також соціально-рольову структуру особи, ототожнення останньої зі структурою її особистості, ціннісну структуру та ін.

Що стосується сучасних поглядів на проблему структури особи злочинця, переважно українських кримінологів, дехто з них до останнього

часу взагалі не вживав термін «структура особи злочинця», замінював його термінами «система ознак», за якою останні групуються [8, с. 96], або «схема» вивчення особи злочинця з відповідними підсистемами (блоками) «особистісних якостей» [3, с. 66].

Допускалося змішування понять особи і особистості злочинця, в основному через включення до структури останньої «біологічних якостей та задатків» [5, с. 81].

І.М. Даньшин, не вдаючись до аналізу сутнісного поняття структури особи злочинця та вбачаючи у ній результат (або метод) групування («розкладання по полочках») ознак, властивостей, рис, особливостей цієї особи запропонував виділити у її структурі сім груп елементів [6, с. 66-74].

Г.А. Аванесов вважає, що уявлення в кримінології про структуру особи злочинця має бути складена на основі розуміння людини як особи (на відміну від визначення першої як організму) та структури особи загалом. Остання, – зазначає він, – складається з двох підструктур: психологічної (індивідуальність) та соціальної (ролі та діяльність) у соціальному середовищі; психологічна підструктура будується за рівнями, де до першого (нижчого) належать біологічно обумовлені природні властивості та особливості, а найвищий (четвертий) рівень утворює спрямованість особистості. Він зазначає, що кримінологами у структурі особи злочинця виокремлюється три основні групи ознак: 1) загальні ознаки особи; 2) особливі ознаки особи злочинця; 3) ознаки особи конкретного суб'єкта, який вчинив злочин, що індивідуалізують його як особу злочинця [7, с. 264-265].

Ю.М. Антонян на відміну від структури особи злочинця, яку він пропонував раніше [1, с. 46], нині розподіляє її на шість блоків, три з яких містять види особистісних елементів без зазначення їх походження, один – це навички, вміння, знання (тобто результати соціалізації та іншого індивідуального розвитку); два – групують ознаки та властивості біосоціального характеру [2, с. 84-89].

З огляду на наведені передумови пропонується структура особи злочинця, що складається з дев'яти блоків (груп) ознак, у тому числі:

а) три відображають соціальну характеристику особи злочинця (її особистість):

– ознаки формування соціалізації особи (освіта: її рівень, профіль, наявність професії, спеціальності, відомості про риси, набуті в батьківській сім'ї);

– ознаки соціального статусу та соціальних ролей (соціальне становище, рід занять, характер виробництва, сімейний стан, наявність дітей, соціальні житлові умови);

– безпосередні ознаки спрямованості особистості (потреби, інтереси, соціальні цінності в основних сферах життєдіяльності, асоціальні та антисуспільні потреби);

б) п'ять – біосоціальні, що включають:

– демографічні ознаки, які мають соціальне і психологічне значення (стать, вік);

– психофізіологічні особливості, у тому числі генетичного походження (реакції, адаптації, особливості темпераменту та ін.);

– показники фізичного стану здоров'я (фізичні вади, хронічні захворювання соматичного типу, захворювання, що є наслідком антисоціальної (аморальної) поведінки: алкоголізм, наркоманія);

– показники психічного стану здоров'я (патологія, що включає осудність; аномалія (відхилення), що її обмежують аномалії в межах осудності);

– індивідуальні психологічні риси (грубість, агресивність, злобність, жорстокість, цинізм, егоїзм, мстивість, зверхність).

Окремий блок (дев'ятий) містить ознаки, пов'язані з вчиненням злочину особою. У більшій мірі це кримінально-правові ознаки самого злочину (ознаки складу злочину, об'єктів посягання, суспільна

небезпечність останніх (за системою Кримінального кодексу), наявність колишніх судимостей та ін. [4, с. 256-262].

Наведена структура особи злочинця є типовою моделлю, за якою будується структура особи конкретної людини, яка вчинила злочин певного виду.

Література:

1. Антонян Ю.М. Криминология. Избранные лекции. – С. 84-89.
2. Антонян Ю.М. Системный подход к изучению личности преступника // Гос-во и право. – 1974. – №4; Антонян Ю.М. Преступник как предмет криминологического изучения // Вопросы борьбы с преступностью. – М., 1981. – Вып. 34. – С. 46.
3. Бандурка А.М.; Давыденко Л.М. Преступность в Украине: причины и противодействия. – Харьков, 2003.
4. Закалюк А.П. Курс сучасної української криминології: теорія і практика: у 3 кн. – К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2007.
5. Кальман А.Г., Христич И.А. Словарь криминологических и статистических терминов. – Харьков, 2001. – С. 81.
6. Криминологія: Загальна та особлива частини: [Підруч. для студ. вищих юрид. навч. закл.] / І.М. Даньшин, В.В. Голіна, О.І. Кальман, О.В. Лисодєд; За ред. проф. І.М. Даньшина. – Х.: Право, 2003. – 352 с.
7. Криминология: Учеб. для вузов / Под ред. Г.А. Аванесова. – 3-е изд., перераб. и доп. – С. 264-265.
8. Курс криминології: Загальна частина: Підруч.: У 2 кн. О.М. Джужа, В.П. Михайленко, О.Г. Кулик та ін.; / За заг. ред. О.М. Джужа. – Кн. 1. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 352 с.

Науковий керівник: М.Л. Давиденко